

РЕТОРИКА НАСТАВЕ – О НОВОМ ДИДАКТИЧКОМ УТЕМЕЉЕЊУ МОНОЛОШКЕ МЕТОДЕ

**Вера Ж. Радовић (2015). *Rhetorice docens* – стандарди за примену
монолошке методе у настави. Београд: Завод за уџбенике, 365 стр.**

Монолошку наставну методу, у разним видовима, учитељи, наставници свих предмета и универзитетски професори најчешће примењују у настави. Истовремено, ова *ојшћейрисуйна* наставна метода је у научној литератури највише критикована метода. Због дугогодишње неадекватне примене, приписивана јој је недовољна активност ученика у наставном процесу, због чега је захтевано смањење учесталости усменог излагања наставника, потискивање монолошке методе из наставе и њена замена другим такозваним активним методама. Критика и потцењивање вредности ове методе деценијама уназад уклопљене су у шире критике разредно-часовног и предметног система наставе и, у оквиру њега, фронталног облика наставног рада. Упркос наведеном, почетком године је објављена монографија којом се реafirмише монолошка метода у настави, ауторке др Вере Радовић (доцента Учитељског факултета у Београду), која је последњих година пружила значајан допринос педагошкој науци и универзитетској педагогији бавећи се темељним питањима ди-

дактике и професионалног развоја учитеља.

Студија је структурирана у четири поглавља: (1) *Филозофски и рејторички дојринос развоју монолошке наставне методе*; (2) *Монолошка наставна метода*; (3) *Облици монолошке наставне методе*; (4) *Стандарди за примену монолошке наставне методе*. Сваки од ових делова састављен је од неколико потпоглавља, која са датим делом чине садржајну и логичку целину.

У првом поглављу – *Филозофски и рејторички дојринос развоју монолошке наставне методе* – дат је и историјски преглед развоја говорништва и монолошке методе у настави (схваћене као облик говорничке праксе засноване и на правилима и законитостима реторике). Детаљним и систематичним приказом, између осталог, обухваћени су: усавршавање самониклог и урођеног беседништва пре његовог теоријског заснивања (пре реторике); васпитање говорника у класичној античкој филозофији, први трактат о „беседничкој вештини“ (*rhetorike techne*); Цицеронови и Квинтилијанови савети говорницима, допринос говора Исуса Христа и хришћанских проповедника теоријском уобличавању правила црквеног говорништва и састављања проповеди, хуманизам и ренесанса као период *историјској тријумфа рејторике*; место монолошке наставне методе у дидактичком систему Ј. А. Коменског (васпитавати најпре разумевање ствари, затим памћење, па тек онда језик и руке); васпитни идеал Џона Лока (у оквиру којег се као сврха употребе монолога види развијање интелектуалне радозналости код

ученика и њихово оспособљавање за самостално мишљење); место монолошке наставне методе у Хербартовим ступњевима наставе; распламсавање идеје о активном учењу ученика на почетку 20. века у делима Георга Кершенштајнера (учење практичним искуством), Адолфа Феријера (дечји саморад) и Џона Дјуија (настава заснована на решавању проблема). Хронолошки преглед развоја беседништва и реторике прати закључак о постојању великих амбиција у њиховом уздизању и покретању, као и тај да монолошка наставна метода у једном дугом историјском периоду није била педагошки и дидактички адекватно примењивана.

У оквиру поглавља *Монолошка наставна метода* дат је појмовно-терминолошки оквир монолошке наставне методе, а потом су детаљније разматрани њени дидактички значај, критика и недостаци. Неадекватна примена монолошке наставне методе у пракси повезује се са њеним поједностављеним дефинисањем – као наставничково усмено, директно излагање градива, при чему је активност ученика сведена на слушање његовог излагања. У студији се прави јасан отклон од приступа којим је истицан низак степен активности ученика у погледу учесталости и облика његових вербалних активности, ка новом дидактичком заснивању монолошке наставне методе, њеном прилагођавању савременој настави, а пре свега потребама ученика. У студији се наводи да *монолошка наставна метода подразумева активности и наставника и ученика, при чему је висок ниво сазнајне активности наставника (или ученика који усмено излаже) пожељан*

услов, а висок ниво сазнајне активности ученика пожељан ефекат примене ове методе. Подједнака важност се придаје облицима појављивања и квалитету и вербалних и невербалних показатеља мисаоне активности наставника и ученика. Истраживањем се реafirмише монолошка метода, уз уважавање дидактичког становишта о неопходној разноврсности методичких активности и поступака наставника и ученика. Активност ученика током наставничковог усменог излагања сагледава се из перспективе нивоа мисаоне активности ученика при усвајању, осмишљавању и преображавању изнетих садржаја. Процењују се, на основу облика појављивања и квалитета вербалних и невербалних показатеља, сазнајне активности ученика. Одређење сазнајне активности ученика у настави блиско је схватањима савремених представника критичке педагогије и дидактике. Наводи се да се стваралачка или продуктивна примена наставних монолога огледа – *на једној страни, у све чешићем довођењу ученика у улоју казивача и извесноца, а на другој, у све већем методичком условљавању наставничковој излагања, како по обиму и времену, тако и по начину и функцији.* Наглашава се став да вербалне методе могу бити активне методе и да *начин примене сваке наставне методе суштински одређује да ли ће она добити ефикасности активне методе.* Дидактички значај монолошке методе сагледава се из аспекта: односа говора (па и специфичних видова говорништва) и развоја мишљења, њене економичности, могућности рационалног комбиновања ове са другим наставним методама и раз-

воја говорних способности ученика и наставника, стицања савремене културе говора и оспособљавања за примену говора.

У наредном поглављу – *Облици монолошке наставне методе* – пажња је усмерена на анализу могућности које пружају поједини облици монолошке методе (причање, приповедање, описивање, објашњавање, предавање, кратке вербалне интервенције, усмено излагање путем медија, посебни облици ученичког усменог излагања). Указује се на богатство говорничких активности наставника и ученика у оквиру примене монолошке методе (на неоправданост свођења наставног монолога само на предавање наставника) и отвара више питања у вези са новим функцијама појединих облика ове методе које одговарају савременим потребама ученика и наставника.

Поднасловом дела је сугерисано да је основни циљ истраживања и бављења овом темом био утврђивање *стандарда за примену монолошке методе у настави.* И обим тако насловљеног четвртог поглавља (двеста страна текста) указује на то. Раније наведени захтев за новим дидактичким заснивањем ове *савременске* наставне методе реализован је кроз темељан истраживачки рад на проналажењу и дидактичком обликовању стандарда који би омогућили ефикасну примену монолошке методе у савременој настави. Стандарди за примену монолошке методе дефинисани су као норме, узорци, обрасци, мерила, захтеви, смернице и препоруке који се постављају вербалним и невербалним активностима наставника и ученика. Њима се дају препоруке на шта би наставници

требало да обратe пажњу у усменом излагању, с циљем да их наставници прихвате као смернице могућих поступања, да наставнике наведу на размишљање о отвореним дилемама у свом дидактичко-методичком поступању. Издвојено је двадесет стандарда и сваки је посебно анализиран. Стандарди се односе на: припрему и план усменог излагања; анализу наставног садржаја и критичко размишљање о предмету излагања; анализу слушаца; време и амбијент усменог излагања; композицију говора; логику уверљивог говора; фонетичке и фонолошке вредности говора; синтаксичку структуру говорног израза наставника и ученика; лексику; говорни стил наставника и ученика; улогу реторичких фигура; паузу у наставном монологу; хумор у усменом излагању наставника и ученика; комуниколошке захтеве; екстралингвистичке знакове и невербалне комуникативне вештине наставника и ученика; личност наставника и ученика; етичка питања; дидактичко-методичко укрштање монолошке и других наставних метода; проблемско усмено излагање и говорну културу наставника и ученика.

Приликом истраживања стандарда за примену, као и у анализи дидактичке вредности монолошке методе, коришћена су сазнања класичне и модерне реторике и дидактике, као и релевантна литература из области лингвистике, етике, естетике, психологије, педагогије и методика појединих наставних предмета. Интердисциплинарни приступ и намера да се проблем сагледа целовито омогућава и читаоцима да стекну потпунија сазнања о карактеристикама, могућ-

ностима и дoметима монолошке методе и њеном месту у савременој настави оријентисаној ка отварању могућности за аутономно, креативно деловање наставника и ученика. Разматрана су становишта у савременим лингвистичким и семиотичким теоријама (Базила Бернштајна, Фердинанда де Сосира, Ноама Чомског и других) која су покренула бројне студије о неједнакости позиција и начинима њиховог репродуковања путем језика и говора, што је значајна тема савремених критичких теорија васпитања и наставе. Ново дидактичко заснивање монолошке методе уважава сазнања о ефектима *неадекватној* наставног процеса који почива на неједнаким позицијама у настави (наставника као „онога који зна“, а ученика као „оних који не знају“) и усмерено је на промене у складу са потребама ученика и еманципаторским циљевима савремене педагогије. То је видљиво и у реченици: *Циљ је да вербални исказ буде драматички коректан, занимљив, разумљив и уверљив ученицима ради остваривања циљева и задатака наставе.*

У савременим критичким теоријама васпитања превазиђен је једностран и утопијски идеал слободe ученика, концепција такозваног екстремног педоцентризма (па и наведене критике монолошке методе као пасивизирајуће и манипулативне). Разматрају се могућности остварења концепта аутономије ученика, заснованог на осећају ученика да се својевољно ангажује у активностима које су му занимљиве или у активностима чију корисност, значај и вредност разуме и прихвата као мотив за учење. У том контексту сагледа-

вамо кључну дидактичку новину код образлагања свих утврђених стандарда за примену монолошке методе у настави. Издвојићемо само неке од препорука еманципаторског типа, чија су детаљна образложења са примерима конкретних мера дата у оквиру наведених стандарда: наставници монолошке секвенце треба да „троше“ да би ученицима на занимљив и разумљив начин изложили градиво (које добро познају) са циљем и задацима (које добро познају); сваки нови стручни израз мора да буде праћен објашњењем које се ослања на оно што је ученицима већ познато; кратком и разумљивом монолошким секвенцом уз употребу речи из разговорног језика наставник излагање може учинити животним и непосредним; хумор употребити на погодном месту и у право време како би допринео занимљивости, мобилисао и усмерио пажњу ученика и успоставио међусобно поверење; излагање наставних садржаја на оригиналан и занимљив начин уз употребу имагинације основа је активног слушања, креативне мисли и креативног рада ученика и показатељ поштовања децјег сензибилитета; говор наставника треба да уважава културно условљене особености у вербалном и паравербалном понашању, да код ученика развија сензибилитет и толеранцију за културно условљене разлике у говорном понашању, како би разумевање, сарадња и комуникација усмерени ка сусрету разноврсних интереса били омогућени; монолошке секвенце се обогаћивањем развојним разговором, мултимедијалним презентацијама и другим наставним методама могу ста-

вити у функцију развоја интересовања за сазнање и сарадњу, усмеравања дечјег посматрања, слушања и мишљења; адекватна примена проблематизованог усменог излагања може да има значајну улогу у интелектуалном и емотивном подстицању ученика, да мобилише интересовање, пажњу, машту и мисао ученика, да делује на васпитање воље, развој самопоуздања, критичког мишљења, креативности ученика.

Онима којима су настава и васпитање у вези са истраживачким

пољем или струком монографија *Rhetorice docens* пружа савремене увиде и значајне смернице за употребу монолошке наставне методе на начин којим се подржава остварење еманципаторских циљева у педагошком контексту. Реч је о делу које је значајно за даље проучавање овог и повезаних дидактичко-методичких проблема и као такво представља вредан допринос домаћој продукцији педагошке литературе. Добро ће послужити посленима у образовању на свим нивоима, студентима учитељских

и наставничких факултета и свима онима који желе да унапреде начин на који поучавају. Најзначајнију корист од напора наставника да унапреде свој наставни рад на основу размишљања о препорукама из истраживања предвиђамо у ефектима на процес учења и развоја њихових ученика.

др Александар Тадић
Учитељски факултет,
Београд